

Svendborg Sparekasse

Fra: www.svendborgsparekasse.dk

I december 1847 indrykkede Borgerrepræsentationen i byens eneste blad, Svendborg Amtstidende, følgende annonce:

"Da der fra flere Sider er ytret Ønske om en Sparekasses Oprettelse for Svendborg og Omegn, og Gavnligheden deraf, naar den forbindes med et Laaneinstitut, er indlysende, saa tilbydes herved Enhver, der maatte have Interesse for denne Sag til et Møde paa Raadhuset Mandagen den 10. Januar 1848 om Eftermiddag Klokken 3, for at Sagen dér kan undergives alsidig Discussion og føres til Maal."

På grund af krigen i 1848 blev Sparekassen først oprettet i 1852 og da, på initiativ af helt andre personer. Efter en vanskelig fødsel var det godsejer, etatsråd Andres Dons, Hesselagergaard, der blev stifter, og han var formand i perioden 1852 til 1868.

Stiftelsesdagen er 12. september 1852. Sparekassen har gennem tiden fulgt med samfundets udvikling, oprettet filialer i markedsområdet og tilpasset sig tidens krav.

I 1927 åbnedes første afdeling i Hesselager og i 1997 i Rudkøbing. Sparekassens hovedsæde har haft til huse flere steder i Svendborg, og i 1968 blev den nuværende ejendom på hjørnet af Centrumpladsen og Voldgade opført

Svendborg Sparekasse 1852-1952

Jubilæumsskrift 1952 v/ museumsinspektør Ove Marcussen og direktør C. Ruben Petersen.

Offentliggjort efter aftale marts 2009 med Frank Müller-Bøgh Svendborg Sparekasse.

Fra: www.fynhistorie.dk/node/26847

Det var i tranlampernes, byportenes og laugsvæsenets tid, at arbejdet med oprettelsen af en sparekasse for Svendborg og omegn blev taget op. Men man stod overfor et tidehverv, hvor gamle skranker med aarhundreders tradition bag sig stod for fald, og hvor nye retningslinier i samfundslivet var ved at tage form. Paa mangfoldige omraader mærkedes det, at en ny tid var under opsejling, og oprettelsen af sparekasser rundt omkring i landet var kun et enkelt træk i de mange nydannelser, der fandt sted, men til gengæld et saare betydningsfuldt træk, der afspejler de opgangstider, landet stod overfor.

Det var frihedens indførelse med grundloven og den sejrige udgang af Treaarskrigen, der i væsentlig grad betingede disse opgangstider. Der udløstes en levende virksomhedstrang, som gav sig udslag i et begyndende opsving indenfor industri og haandværk, handel og omsætning. Men andre faktorer øvede naturligvis ogsaa deres indflydelse. Her skal blot nævnes den voksende guldstrøm fra Californien og Australien. Det samlede resultat var, at varepriserne steg samtidig med, at trangen til kapital voksede. Det blev derfor en opgave at faa samlet og frugtbargjort de større og mindre beløb, godtfolk laa inde med, og det naturlige middel hertil var spare- og laanekasser.

Men inden vi gaar over til at gøre rede for Sparekassen for Svendborg og Omegns oprettelse og virksomhed, kunde det maaske være rimeligt i korte træk at give en

oversigt over, hvorledes de samfundsmæssige forhold i Svendborg laa ved denne tid, nærmere betegnet omkring aar 1850.

Byen havde paa dette tidspunkt 4556 indbyggere. Det er ikke noget imponerende tal maalt med nutidens alen, men paa den tid blev det betragtet som særdeles bemærkelsesværdigt. Sagen var den, at byens indbyggertal i femaaret 1845-50 var vokset med ikke mindre end 18%, et tal, som ingen anden by i landet, paa en enkelt nær, kunde opvise magen til. Forklaringen paa den stærke tilvækst mente man laa i, at en hel del haandværkere og daglejere var flyttet til byen i dette tidsrum, navnlig paa grund af opsving i skibsbyggeriet. Selv om dette kun delvis kan være aarsagen, viser tallene i alt fald med ønskelig tydelighed, at byen var i stærk fremdrift.

Det er derfor ikke saa sært, at de mange mennesker døjede med at faa plads indenfor den gamle bygrænse. Der blev i nævnte tidsrum bygget ejendomme, og iøvrigt var de fleste ejendomme efterhaanden spækket med sidebygninger, baghuse og baghuses baghuse igen. Det forslog ikke. Den aarhundredgamle demarkationslinie, der dannede grænsen mellem by og land, var for snæver, selv om der var slækket paa den et par gange i tidens løb.

Denne saakaldte demarkationslinie bestod af byportene og de hegn eller plankeværker, der forbandt dem bag byens haver. Der var byporte: Gerritsport, som stod ved Wandalls Hotel umiddelbart inden for Valdemarsgade, Bagerport i Bagergade lige inden for Kedelsmedestræde, Møllerport for enden af Møllergade, Skatterport i Skattergade lige uden for Kullinggade og endelig Strandporten for den nederste del af Brogade, hvilket stykke dengang kaldtes Strandgaden. -

Disse porte, der ikke var andet end tremmeporte, holdtes lukkede om natten. Om dagen holdt en toldbetjent vagt ved hver af de aabne porte fra sin accisebod. Al indgaaende varetransport blev undersøgt for toldpligtige varer, og der var nok at bestille, selv om adskilligt indsmugledes over hegn og gærder i mørke nattetimer.

Ved den tid, vi omtaler her, sang imidlertid denne form for told paa sit sidste vers, og i 1851 blev den ophævet. Byportene blev revet ned og solgt ved auktion, der blev nogle færre lovovertrædere, og et gammelt træk i bylivet med et romantisk skær over sig forsvandt for stedse.

Ud over skibsbyggeriet var der ikke noget haandværk, der gav byen særpræg. Laugsvæsenet herskede endnu, men det var ved at gaa sin opløsning i møde. Det indre sammenhold, der havde kendetegnet de gamle laug og skaffet sine udøvere et taaleligt udkomme, men samtidig stækket den enkeltes virketrang, repræsenterede en svunden tids tankegang og var i modstrid med grundlovens frihedsbegreber. Næringsfriheden stod for de fleste haandværkere som et truende spøgelse, det gjaldt om at bekæmpe. Her var de i uoverensstemmelse med tidens liberale tankegang, der krævede ret for enhver til at ernære sig ved hvilket haandværk, han vilde, uden at skulle aflægge mesterprøve eller godtgøre sine kvalifikationer paa anden maade. Kampen var forgæves; selv om haandværkerne til det sidste strittede imod, blev næringsfriheden dog indført i 1857 med fuld virkning fra 1862.

Men ifølge vort udgangspunkt befinder vi os altsaa endnu i laugstiden. Det var dog ikke alle haandværk, der havde laug, der skulde mindst være 4 mestre, for at det kunde lade sig gøre, saa der kunde blive en oldemand, et par bisiddere og et menigt medlem. Der fandtes omkring 50 haandværk i byen, men kun en halv snes af dem havde laug.

Det haandværk, der talte de talrigste udøvere, var skomagerne. Dem var der 51 af, hvortil kom 43 svende og lærlinge. Der var 27 skrædermestre med 28 medhjælpere, 24 snedkemestre med 34 medhjælpere. Medens kandestøbere, kammagere, knapmagere og parykmagere var forsvundet, var der endnu 19 vævere, hvoraf i alt fald de i6 har arbejdet „med egne hænder“, da der kun noteres 3 medhjælpere; dette fag var der endnu ikke gaaet industri i. Iøvrigt var det farverne, de højst estimerede haandværkere, der, efterhaanden som hjemmevævningen svandt ind, kastede sig over den mere fabriksmæssige drift paa vævningens omraade. Der kan her nævnes Chr. Wiggers, der i 1855 overtog et farveri og førte det videre samtidig med, at han aaret efter anlagde Svendborg Klædefabrik, der udviklede sig til en stor virksomhed.

Det vil føre for vidt her at nævne de forskellige haandværk, blot, at til denne kategori henregnedes ogsaa syning, spinden og strikning, der havde 62 udøvere. Ialt var her 445 haandværksmestre med 362 medhjælpere.

Industrivirksomhed var der her som andre steder ikke ret meget af. Nævnes maa byens to jernstøberier, Linds (senere Axelsens) i Ørkildsgade og L. Langes i Vestergade. Det første var oprettet ca. 1845 og beskæftigede 12 mand, det andet 1850. Det var særlig landbrugsmaskiner, der fremstilledes, og efter disse var der voksende efterspørgsel i de opadgaaende tider.

I de aarlige indberetninger til generaltoldkammeret henregnes ogsaa tobaksfabrikationen, kalkbrænderierne, garverierne, limsyderierne og oliefabrikationen under industrielle virksomheder.

Her var 3 tobaksfabriqueurer med 10 medhjælpere. Tobaksfabrikanterne S. Bønnelycke og J. Graae havde hver 4 mand i arbejde og behandlede hver aarlig 30.000 pd. Tobaksblade til en værdi af 3600 rbd., og fik heraf 21.000 pd. tobak til en værdi af 5400 rbd. Den 3. virksomhed var mindre.

Garveri- og feldberedervirksomheden var af betydeligt omfang. Her var 14 mestre med 27 medhjælpere. Deres laug havde været i besiddelse af en mængde sølv-svendeskilte, der imidlertid var gaaet i smelteovnen ved en indsamling under Trearskrigen. Garver Ravn havde i sin bedrift 8 arbejdere, men saa blev der ogsaa beredt 2000 huder, 8000 kalveskind og 2100 lammeskind aarligt, hvoraf godt halvdelen gik til udlandet. Noget lignende gjaldt for garver Andersen. Ravn havde ogsaa en oliemølle (Ravnemøllen) der med 2 arbejdere af 750 tdr. raps fabrikerede 30.000 potter olie og 42 tons rapskager. De sidste gik til udlandet. Videre producerede han i sit limsyderi 600 lpd. lim. Hans garveri gik senere over til slægten Lerche.

Sparekassens stifter, godsejer Andreas Dons, havde foruden et teglværk ogsaa anlagt en oliemølle ved Hesselagergaard. Den sidste gav 25.000 ptr. roe- og rapsolie aarlig, som udførtes til England ud over, hvad der brugtes paa godset og de hovedgaarde, han tillige havde i forpagtning.

Hesselagergaards Teglværk fabrikerede omkring en halv million mursten, foruden brøndsten, fliser, tagsten og drænrør. Heldagergaards Teglværks produktion af disse ting var noget større.

De to kalkbrænderier, der var her, producerede 2700 tdr. kalk af kubikfavne kalksten. Til brændingen medgik 525 tdr. kul og 72 favne brænde. Kalken indbragte 5400 rbd.

Til industrien henregnedes ogsaa orgelfabrikant Gudmes virksomhed, der var højt anset for sin tid. Adskillige kirkeorgeler udgik herfra, bl. a. til Sct. Nicolai og Vor Frue.

Til disse industrier kom i løbet af de følgende par aar et saltværk paa Holmen, oprettet af skibsreder Simon Møller. Medens man tidligere havde indført omkring 4000 tdr. salt om aaret fra udlandet, leveredes nu fra Holmen aarlig 2100 tdr. køkken-, smør- og bordsalt, fabrikeret af 260 tons stensalt. Vi faar at vide, at det ikke staar tilbage for engelsk eller andet indført salt.

Sluttelig maa ogsaa maler Fichs farvemølle i Gerritsgade nævnes. Den leverede maler-varer og fernisser.

Men ved siden af handelen var skibsbyggeriet og skibsfarten dog af størst betydning for byen. Skibsfarten havde større betydning for byen end det var tilfældet i nogen anden købstad i landet.

Skibsbyggeriet, der talte 14 skibs- og baadebyggere med 18 medhjælpere, var omtrent gaaet i staa i Treaarskrigen, men var i det sidste krigsjaar ved at komme i gang igen for atter i løbet af et par aar at staa i fuldt flor. Der byggedes en halv snes skibe om aaret, hvad der gjorde, at „almindelig velstand breder sig mer og mer”. Det gav ogsaa arbejde til smede, sejl-, flag- og kompsmagere for ikke at tale om rebslagere. De sidste talte 8 mestre, grov-, nagel- og kleinsmede var her 17 af, og sejlmagerne talte 4 mestre.

Sejlskibsflaaden ved Svendborg Toldsted bestod af et par hundrede skibe, og det er vel værd at lægge mærke til, at den her hjemmehørende samlede tonnage ved denne tid og fremefter gennem mange aar oversteg alle andre provinsbyers. Hele sundet betragtedes som havn. Bolværksplads var der ikke meget af, det var det parti, man kaldte Skibsbroen og som laa ud for Brogade. ja, saa havde nogle af købmændene i Møllergade pælebroer fra deres ejendomme ud i sundet, hvor losning og ladning kunde foregaa.

Den tiltagende dampskibsfart krævede imidlertid udvidelser. Der blev da fra skibsbroen bygget en stor træmole ud i sundet i sydøstlig retning, afsluttet af et brohoved, hvor damperne lagde til. Før havde man maattet landsætte passagererne fra damperne ved baade. Denne særdeles velbyggede træbro, der dannede en herlig promenade for svendborgerne, naar de gik deres aftentur, forsvandt ved banens anlæg i 1875.

Den store sejlskibsflaade krævede mange uddannede navigatører. Denne uddannelse var for Svendborg-søfolkenes vedkommende hovedsagelig foregaaet i Flensborg og Tønning, men Treaarskrigen havde slaaet dette delvis stykker. Med Søassuranceforeningen som garant oprettede man saa en navigationsskole i Svendborg i 1852. Den fik straks god tilslutning og har gennem aarene gavnet byen i overordentlig grad. Hvorfor ikke nævne en enkelt side af sagen: Mange af eleverne er i tidens løb giftet ind i Svendborgfamilier. Mens de selv for paa de syv have, blev familien naturligt boende i Svendborg, og hvad har det ikke betydet, alene skattemæssigt set!

Handelen var naturligvis betinget af sejlskibsflaaden, idet al ud- og indførsel bortset fra byens nærmeste omegn foregik søværts. Nogle af byens købmænd - her var 50 - ejede selv fartøjer, andre havde skibsparter. De var derfor sikrede mod at komme til at sidde i lommen paa udenbys skippere. Ved efteraarstide kom landmændene rullende med deres korn ind til byen og afsatte det til købmændene. Saa blev der ekstratravlt i de store købmandsgaarde, gaardskarlenes trætøfler klappede paa pakhusenes trapper og

lofter fra tidlig morgen til sen aften. Ved regnskabsopgørelsen viste det sig tit, at kornet daarligt nok kunde inddække det beløb, landmanden havde faaet købmandsvarer for i aarets løb, paa dette omraade var der derfor ikke saa mange penge i omløb.

Der udførtes omkring 1850 hvert aar tæt ved 100.000 tdr. korn, hvoraf England aftog rundt regnet halvdelen, idet importrestriktionerne for korn kort før var ophævet af den engelske regering. Norge aftog ogsaa en del, og ellers var hertugdømmerne aftagere til en stor part. Kun en ringe part udførtes til Holland. Foruden korn udførtes der en del fedevarer, heste, skind og huder, ligeledes smør og uld.

Indførselen bestod af trælast, jern, salt og stensalt, stenkul, hamp og hør, hvortil kom kolonial- og manufakturvarer. Pudsigt nok kunde mængden af den indførte trælast, der paa det tidspunkt særlig kom fra Norge, paavirkes af gode og daarlige høstaar, idet mangelen paa langhalm til tagenes tækning i et daarligt høstaar forringede efterspørgselen efter træ.

Handelen med huder og skind fandt for største delen sted over Kiel til Altona, og tilførslerne af kolonial- og manufakturvarer kom fra Hamborg over Kiel, fra Flensborg og fra København.

Denne handel foregik med de her hjemmehørende skibe, dog maa det tilføjes, at en del af korn- og fedevareeksporten foregik med fremmede skibe, særlig hollandske.

Antallet af de skibe, der i 1850 afsejlede fra havnen, var i den indenrigske fart 319. Til hertugdømmerne afsejlede 383, til England 43, til Norge 45, nogle faa stykker til Rusland og enkelte andre lande. 13 skibe afsejlede nævnte aar paa robbefangst samt andet fiskeri i aaben sø.

I de gamle købmandsgaarde var brændevinsbrændingen et fremtrædende træk. Der var 21 brændevinsbrænderier, som fremstillede ialt en halv million pottes brændevin, udelukkende af korn. Det blev praktisk talt drukket alt sammen i Svendborg og omegn. Der klagedes over, at det fremstilledes paa gammeldags apparater og derfor var af ret ringe kvalitet. Det var dog altid bedre end det billigere kartoffelbrændevin, der om end kun i ringe mængde fandt vej til byen. Toldvæsenet, der skulde passe paa, at der ikke foregik smugbrænding, indberettede, at grunden til det ret store forbrug havde sin aarsag i, at „dannede maadeholdsforeninger finde ikke sted her“, som toldinspektør, kaptajn Dichmann udtrykker det.

Det har tidligere været nævnt, at toldvæsenet ved ophævelsen af accissen slap for et besværligt arbejde. Men der var meget andet at passe paa. Naar de hjemvendende skibe lagde til ved bolværket, havde de tit ting med, der helst skulde i land uden om tolden. Køjesækkene rummede ofte helt andre ting end det, de var beregnet paa, naar de blev baaret i land. Ting, der kunde taale det, blev undertiden sænket udenbords, for ved passende lejlighed at blive hentet i land.

Det var et utaknemmeligt arbejde at være toldbetjent. Naar det alligevel gik saa taaleligt, som det gjorde, skyldes det, som det hedder i en indberetning til Det kgl. General-toldkammer og Commerce Collegium, „Underbetjentenes anstrengte udholdenhed til patrullieren, saavel som deres lyst, drift og snuheit i og iver for opdagelsen af defraudationer. De have mange nætter døjet af kulde og uvejr og have slidt af fodtøj.“ Men toldstedet var da ogsaa „det maaske vanskeligste told- og consumtionssted i Danmark.“

Landbruget spillede en ikke ringe rolle i købstadlivet i de tider. Ved udskiftningen kort efter aar 1800 havde hver ejendom faaet sin jordlod, der skulde følge ejendommen. Det var for længst fraveget, og ved denne tid havde godt 200 ejendomme del i byens jord, der androg 1744 tdr. land. Kun 21 levede udelukkende af jordbrug. Den meste jord var tilknyttet købmandsgaardene, hvoraf nogle havde et omfattende landbrug med kreaturhold og mælkesalg. Studedefning gav man sig ogsaa af med, bærmøen fra brændevinsbrændingen anvendtes som foder, hvad der undertiden resulterede i, at studene stod og sejlede i en halv perial.

Man maa sikkert karakterisere Svendborg paa den tid som en ret velstillet by, hvad der ogsaa senere kom frem, da sparekassen traadte i virksomhed. Hvordan ellers formueforholdene laa, er det vanskeligt at sige noget om, skifteprotokollerne vilde vel nok kunne fortælle noget herom. Man faar at vide, at 72 indvaanere levede af deres midler, medens paa den anden side 39 var almissenydende. De samlede kommunale skatter beløb sig til 21.000 rbd. Heraf gik de 6000 til fattigvæsenet, saa helt godt har det alligevel ikke været. Der klagedes dengang som nu over skatternes tyngende byrde, og det var med betænkelighed, at bystyret saa paa den stærke tilvækst i indbyggertallet. Tilflytterne var smaakaarsfolk, der i nedgangstider vilde blive en byrde for byen.

Foreløbig var det imidlertid opgangstider. Om skattebyrden kan man nogenlunde skønne ved sammenligning med andre byer. Det viser sig da, at Svendborg med en udgift af 3 rbd. 78 skill. pr. indbygger laa omtrent i toppen. Der var kun 3 byer, som laa højere.

Kommunen havde kun en gæld paa 4000 rbd., men der forestod store brolægningsarbejder, og tranlamperne, der osede mere end de lyste, naar de ellers var tændt, trængte til afløsning. Man var derfor ogsaa stærkt i gang med overvejelser angaaende anlæggelse af et gasværk. Det kom i 1856. Sct. Nicolai og Vor Frue fik nye præstegaarde, og et teater var under ventilation. Det vilde være rart med et lokalt pengeinstitut. Til teatret hentede garver Rostgaard, der byggede det, 6000 rbd. hos en gaardejer i Tved mod prioritet i bygningen. Det var hos private, man maatte søge laan. Undertiden var der ogsaa overformynderimidler, legat- og stiftelsesmidler til raadighed, annoncerne i datidens aviser fortæller herom.

Svendborgs naturlige opland er Sunds-Gudme herreder og derfor ogsaa sparekassens. De to herreder havde henholdsvis 15.588 indbyggere med 1146 selvstændige jordbrugere og 10.622 med 1049. For folk, der havde deres næring paa søen, var tallene 274 og 11.

I Sunds herred var der 15 hovedgaarde, 273 selvejergaarde, 558 fæstegaarde, 422 selvejerhuse og 882 andre huse. I Gudme herred var hovedgaardernes antal 17; der var 332 selvejergaarde og 326 fæstegaarde, 463 selvejerhuse og 511 andre huse. Man ser, at der var langt tilbage, inden overgangen til selveje var tilendebragt. Alene under Stamhuset Egeskov hørte 78 fæstegaarde.

I disse aar, hvor sædpriserne efterhaanden steg til det dobbelte paa grund af den stigende omsætning med England, hvad der havde stor indflydelse paa ejendomspriserne, var der stor trang for penge til afløsninger. Loven om kreditforeninger kom 1850, men iøvrigt maatte en sparekasse i Svendborg siges at være absolut paakrævet alene i denne henseende.